

İngilis dilində tələbə səhvlərinin qarşısının alınmasında müəllimin istifadə etdiyi üsullar

Günay Nağıyeva¹, | Sanam Pashayev

¹Naxçıvan Dövlət Universitetinin müəllimi

Received 15-01-2025

Revised 16-01-2025

Accepted 20-02-2025

Published 22-02-2025

Copyright: ©2025 The Authors. Published by Publisher. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Xülasə:

Məqalə ingilis dili müəllimlərinin müxtəlif yanaşmalar və üsullardan istifadə edərək tələbə səhvlərinin düzəltməsindən bəhs edir. İngilis dili beynəlxalq dil olduğundan həyatımızın bütün sahələrinə nüfuz etmişdir. Bu dil təhsil sahəsində də kifayət qədər üstündür. Bütün dünya ölkələrində ingilis dilindən geniş istifadə olunur. Həmçinin, ölkəmiz Azərbaycanda da ingilis dili tədrisi üstün səviyyədə aparılır. Müxtəlif şirkətlərin köməyi ilə ingilis dili müəllimləri üçün peşəkar təlimlər təşkil olunur və müəllimlərin bu görüşlərdə iştirakı təmin olunur.

Bundan əlavə, müəllimlər tələbə səhvlərinin düzəldilməsinə, korrektə geri dönüşdə önəmli rol oynayır. Məqalə tələbələrə ingilis dili dərslərində ən çox etdikləri səhvlər barədə məlumat verir. Bu səhvlərin düzəldilməsində və qarşısının alınmasında müəllimin iştirakı və çıxışı vurğulanır. Çoxsaylı dil tədqiqatçıları illər ərzində tələbə səhvlərinin nə zaman, necə və kim tərəfindən düzəldilməsi barədə tədqiqatlar aparmışdır. Tədqiqatlara əsasən, tələbələr leksik səhvlərdən çox qrammatik səhvlər etmişdir. Əlavə olaraq, müəllimlərin edilən səhvlərə qarşı münasibəti də verilmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, müəllimlərin hər birinin özünəməxsus texnikası vardır. Tələbələr müzakirə apararkən və ya nitq söyləyərkən müəllim davamlı səhvləri

düzəldirsə, bu onlarda həvəssizlik yarada bilər. Buna baxmayaraq, səhvlərə həddindən artıq biganə yanaşılsa, həmin zaman tədrisin heç bir keyfiyyəti olmaz. Buna görə də, düzgün metod seçərək tələbələrə səhvlərin üzərində tətbiq etmək lazımdır.

Açar sözlər: səhvlər, korrektə geri dönüş, metod, müəllim, tələbə

Summary:

The article discusses the correction of student errors by English teachers using various approaches and methods. Since English is an international language, it has penetrated all areas of our lives. This language is also quite superior in the field of education. English is widely used in all countries of the world. Also, in our country, Azerbaijan, English teaching is carried out at an excellent level. With the help of various companies, professional trainings are organized for English teachers and teachers are ensured to participate in these meetings.

In addition, teachers play an important role in correcting student errors and returning to correcting them. The article provides information about the most common mistakes made by students in English lessons. The teacher's participation and speech in correcting and

preventing these mistakes are emphasized. Numerous language researchers have conducted studies over the years on when, how and by whom student errors are corrected. According to the studies, students made more grammatical errors than lexical errors. In addition, the attitude of teachers towards the mistakes made is also given. It should be noted that each teacher has his own unique technique. If the teacher constantly corrects the students' mistakes while they are discussing or giving a speech, it can create a lack of motivation in them. However, if they are too indifferent to the mistakes, then there will be no quality of teaching. Therefore, it is necessary to choose the right method and apply it to the students' mistakes.

Keywords: mistakes, corrective feedback, method, teacher, student

Doktorant:

Müasir dövrümüzdə ingilis dilinin global dilə çevrilməsi onun necə əhəmiyyətli dil olduğunun bariz nümunəsidir. Əsas elmi və tibbi araşdırmalarda, biznes danışıqlarında, qəzet və kitab nəşrində, beynəlxalq telekommunikasiyada, beynəlxalq ticarətdə, turizmdə, kütləvi əyləncələrdə və diplomatiyada ən çox istifadə olunan dil ingilis dilidir. Beynəlxalq razılaşmalara əsasən, təyyarələrdə işləyən bələdçilər ingilis dilini bilməlidir. İngilis dili natiqlərin sayına görə ən böyük dildir və çin, İspaniya sonra dünyada ən çox danışılmada üçüncü yerdədir. Bu ən çox öyrənilən ikinci dildir, Cənubi Amerika və Avropa məktəblərində ən çox tədris olunan dil ingilis dilidir. Xarici ölkələrə yanaşı, Azərbaycanda da ingilis dilinin öyrədilməsi prosesi erkən yaşlardan, yeni, uşaqların bağça vaxtından başlayır. Çünki düşünülür ki, dil nə qədər tez öyrədilsə, onu qavramaq və mənimsəmək daha asan olar. Bu sahədə müəllimlər birgə işləyir, fikir mübadiləsi edir və alınan nəticələri tədrisə tətbiq edirlər. Xüsusilə də, tələbələrin danışıq zamanı səhvlərini düzəltmək üçün tətbiq olunan metodlar ən böyük məsələlərdən biridir.

Azərbaycan təhsil sistemində ingilis dilinin tədrisi sahəsində aparılan əsaslı dəyişikliklər və

islahatlar ilbəlil öz bəhrəsini verir. Bunun da əsas səbəbi ingilis dili müəllimlərinin peşəkarlığının artırılmasıdır. Buna misal olaraq 2020-ci ildən ADA universitetinin, ABŞ-ın Azərbaycandakı səfirliyi və Şimali Karolina Dövlət Universiteti başçılığı ilə ingilis dili müəllimləri üçün konfransın keçirilməsini göstərmək olar. Həmin konfrans zamanı Azərbaycanın bir sıra bölgələrindən, o cümlədən, Bakı, Naxçıvan, Gəncə, Lənkəran, Məngəçevir, Sumqayıt və digər yerlərdən olan ingilis dili müəllimləri üçün təşkil edilmiş 18 həftəlik magistr səviyyəli təlim proqramının yekun tədbiri keçirilmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, həmin virtual təlimi 350-dən çox ingilis dili müəllimi uğurla keçmişdir və bu layihənin gələcək illərdə də təşkil ediləcəyi gözlənilir. Əlbəttə ki, ADA universitetində keçirilən bu cür təlimlər digər universitetlərdə keçirilir və ya planlaşdırılır. Bunun sayəsində professional ingilis dili müəllimlərimizin sayı artır və onlar xarici universitet professorlarından öyrəndikləri yeni üsul və vasitələri məktəb müəllimləri ilə də paylaşırlar. Buna bənzər təlimlərdən biri də Naxçıvan Dövlət Universiteti və Britaniya Şurasının birgə təşkil etdiyi ingilis dili müəllimləri üçün Aptis təlimidir. Bu təlim orta və üstün səviyyədə ingilis dili bacarıqları olan ingilis dili müəllimləri üçün nəzərdə tutulmuşdur. Təlim zamanı müəllimlərə həm dil bacarıqları, həm də metodika üzrə onlayn qaydada dərslər keçirilir. Bu təlim müəllimlər üçün bir yenilikdir və inanılır ki, onların akademik həyatında xüsusi təsiri olacaq.

İngilis dili dərsləri zamanı müəllimlərin demək olar ki, hamısının qarşılaşdığı və inkişaf etdirməkdə çətinlik şəklində bir nüans var. Bu müəllimləri birləşdirən ortaq cəhət tələbələrini dərslər zamanı ingilis dilində daha az eşitmələridir. Həmin tələbələr ünsiyyətdən uzaq qalır, dərslər boyunca passiv olurlar. Bunun bəzi səbəbləri mövcuddur. Hansı ki, onlardan ən başlıcası səhv etməkdən qorxmalarıdır. Onlar xüsusilə danışıq zamanı qrammatik səhv etməkdən qorxur, bu səbəbdən nitq söyləməkdə çətinlik çəkir və ya heç danışırlar. Bu səbəbdən onların danışıq zamanı ən çox hansı səhvləri etdiklərini dəqiqləşdirmək

üçün müşahidə apardım və aşağıdakı nəticəyə gəldim:

1. Tələbələr kifayət qədər söz ehtiyatına malik olsalar da, fikir söyləməkdə çətinlik çəkirdilər.
2. Əvvəlcədən verilmiş hazır mövzular üzərində danışı bilsələr də, təbii nitqlər söyləməkdən yayındılar.
3. Qrammatik səhvlərini tələbələr özləri düzəltdilər, lakin bu zaman nitqlərində ləngimələr oldu.

Bu cür nəticələrin olması yuxarı kurs tələbələrini üçün bir az narahatedici haldır, çünki artıq onlar üç və ya dörd ildir ki, bu dili öyrənirlər. Bu müşahidələrimi bölüşdükdə isə onların şərhləri həm təəccüblü, həm də təəssüf doğuran idi. Onların fikrincə, müəllimlər tələbələrini kifayət qədər həvəsləndirmir və səhvləri düzəltmək barədə isə çox ciddidirlər. Buna görə də onlar səhv etməkdən qorxur və danışarkən tərəddüd edirlər. Müəllimin rəyi dil öyrənmə prosesinin mühüm aspektidir, xüsusən də ESL (İkinci Dil kimi İngilis dili) öyrənənlər üçün yazı bacarıqları kontekstində önəmlidir. Effektiv rəy yalnız səhvləri düzəltmək üçün deyil, həm də dil inkişafını təşviq etmək, öyrənənlərin müstəqilliyini təşviq etmək və ümumi yazı bacarıqlarını artırmaq üçün kritik bir vasitə kimi xidmət edir (Alisoy. H, 2024). Bu cəhətdən burada qeyd etmək yerinə düşərdi ki, hər bir müəllimin özünəməxsus üsulu və taktikası vardır. Səhvləri necə və nə zaman düzətməyin bir neçə yollarını göstərmək istərdim.

Əvvəla, tələbələrdən səhvlərinin necə düzəldilməsini istəyə bilərsiniz. Bu bir az qərribə səslənə bilər, lakin bu, həmçinin, onların ünsiyyət zamanı daha rahat olmasına kömək edəcək. Hendrickson iddia edirdi ki, müəllimlər bəzi səhvləri düzəltmədən buraxdıqda, şagirdlər nitq hazırlayarkən müəllimlərin bütün səhvləri düzəltdiyi vəziyyətdən daha rahat idilər. O, belə nəticəyə gəldi ki, səhvləri düzəltmək lazım olsa da, bütün səhvlərin düzəldilməsi arzuolunmazdır və ya heç olmasa mümkün deyil (Hendrickson, J.M., (1978). Bunun üçün tələbələr işıqforun rənglərində olduğu kimi partanın üzərinə üç qırmızı, narıncı və yaşıl dairəvi kartlar qoyulur.

Qırmızı kart – Səhvlərimi düzəltməyin.

Narıncı kart – Çox vacib olarsa, dayandırılıb düzəldə bilərsiniz.

Yaşıl kart – Həmişə səhvlərimi mənə bildirin.

Bu üsul ona görə yaxşıdır ki, tələbə ilə müəllim arasındakı ünsiyyət onların verdikləri qərar üzrə baş verir və tələbələr üzərində effektiv olduğu bilinir.

Bundan başqa, tələbələrin özləri öz səhvlərini düzəldə bilər. Həmin zaman müəllim mimikalar və əl jestlərindən istifadə edərək onları etdikləri səhvə diqqətlərini çəkmə bilər. İntonasiya və müəllimin barmaq ilə göstərməsi buna misaldır. Tələbə zamanlar ilə bağlı səhv edərsə, müəllim onu yenidən təkrarlamağa bilər. Bu təkrar onları səhv etdiyini başa salmağa kömək edir. Bəzi müəllimlər və öyrənənlər hesab edirlər ki, özünü korrektə müəllim tərəfindən düzəldəndən daha yaxşıdır (Yoshida R., 2008). Bununla belə, eyni araşdırmada qeyd olunur ki, tələbələrin özlərini düzəltmək bacarığı səhv növündən, verilən tapşırıqdan və şagirdin bacarıq səviyyəsindən asılıdır.

Dil tədqiqatçıları tarix boyu səhvləri xüsusi yollarla bölmüşlər. Bunlardan biri, Burt səhvləri iki kateqoriyaya ayırdı: yerli səhvlər və qlobal səhvlər. Yerli səhvlər cümlədəki bir elementə təsir edir, lakin çox vaxt ünsiyyət üçün əhəmiyyətli bir maneə deyildir. Bunlar, məsələn, isimlər, feillər, artikkelər və köməkçi sözlərlə əlaqəli səhvlərdir. Digər tərəfdən, qlobal səhvlər ünsiyyətin aydınlığına əhəmiyyətli təsir göstərən və “söz sırası, əskik (missing), səhv və ya yersiz cümlə bağlayıcıları kimi ümumi cümlə quruluşuna təsir edənlərdir” (Burt, H.D. 1975).

Tələbə səhvini kim düzəltməlidir sualının cavabı aydın görünə bilər, çünki respondentlərin böyük əksəriyyəti müəllimin şübhəsiz ki, səhvləri düzəltməyə qadir və səlahiyyətli olduğunu təsdiq edirdi. Bununla belə, bu mövzuya gəldikdə diqqətə layiq başqa bir qrup var ki, bunlar da tələbələrin həmyaşıdları və ya sinif yoldaşlarıdır. Müəllim sinifdə cümlələr şəklində müzakirələr təşkil etdiyi zaman səhv edən tələbənin səhvini onun yoldaşından soruşa bilər. Bu onlara

məsuliyyət hissini artırır və doğru cavab verdiyi halda onları həvəsləndirir. Tələbələrin bir-birini düzəldə bildiyi qruplar və ya cütlər şəklində ünsiyyət təlimləri dil tədrisi proqramlarının əksəriyyətinin mühüm hissəsi olmalıdır. Qrup şəklində isə tələbələrə individual yanaşmaq həm vaxt aparan, həm də sıxıcı ola bilər. Bu zaman müəllim üzünə bütün sinifə tutaraq səhvləri birlikdə müzakirə edir.

Mistakes	Corrections	Notes
I have known him since 3 years.	I have known him for 3 years.	Since-it points the beginning of time For- for periods

Bu zaman tələbələr etdikləri səhvləri daha yaxşı başa düşəcək və növbəti dəfə artıq bu səhvləri təkrar etməyəcəklər.

Müəllim tələbələrinin axıcılığını və ya dəqiqliyini (fluency or accuracy) inkişaf etdirməyə qərar verməlidir. Əgər məqsəd axıcılığı yaxşılaşdırmaqdırsa, o zaman səhvlərin düzəldilməsi nitqlərdən və ya müzakirələrdən sonra olmalıdır, yəni, bunun üçün müəyyən vaxt (time out) ayrılır və səhvlər izah olunur. Bu adətən dialoqlar zamanı baş verir. Amma söhbət əgər dəqiqlikdən gedirsə, müəllim adətən, tələbələr danışmaq öncəsi müəyyən vaxt verməlidir ki, onlar nitqlərini hazırlaya bilsinlər. Bu halda onlar səhvlərini minimum endirə bilirlər.

Səhvləri necə düzəltməklə yanaşı, nə vaxt düzəltmək də onların nəticəsində əsas rol oynayır. Havranek təklif edir ki, düzgün geri dönüş sadə qaydalarından sonra verilməlidir, məsələn, inkar ifadələr və suallar tərtib edərkən köməkçi do rolunun izahını misal göstərmək olar. O, iddia edir ki, leksik qaydaların korreksiyasından daha çox qrammatik səhvlərin düzəldilməsi dil testində daha yaxşı nəticələrə gətirib çıxarır. Qrammatik xətanın düzəldilməsi zamanı şagirdə verilən qayda və onun düzgün tətbiqi barədə göstəriş verilir və ya başqa bir şəkildə xatırladılır (Havranek, G., 2002).

Daha kiçik qruplarla (3-4 tələbə) işləyən zaman müəllim tələbələr fərdi yanaşaraq onları səhvlərini daha dəqiq formada izah edə bilər. Bu zaman onların dəftərində vərəqə üç sütun çəkilir. Həmin sütun səhvlər, düzəltmələr və qeydlərdən ibarət olur.

Səhvləri düzəltməyin bir digər maraqlı forması isə tələbələrə ümüllim kim davranmalarına icazə verməkdir. Buna metodikada “role-play” deyilir və bütün müəllimlər arasında məşhurdur. Tələ qeyd dəftərini və qələmini götürərək, sinif boyunca danışanları dinləyir və səhv olduqca qeydlərini edirlər. Sonda isə bu səhvləri izah edirlər.

Öyrənənlərin əksəriyyəti müəllim onları səhvlərini düzəltməsinə gözləyirlər, çünki düşünürlər ki, müəllimin səhvləri düzəltməsi onların sinifdə etməli olduğu bir şeydir. Lakin səhvlərin düzəldilməsi onlar üçün neqativ hal kimi görünür. Krashen iddia edir ki, tələbələrin özlərini narahat hiss etdikləri fəaliyyətlər, məsələn, düzəliş rəyi və qrammatikanın izahı ikinci dil (SL) öyrənməsində təsirli deyil. O, həmçinin qeyd edir ki, düzəldici rəy yalnız tələbələr öyrənməyə hazır olduqda faydalıdır (Krashen, S.,1994).

Müəllimliyin bilik testi adlı proqramın üçüncü modulunda müəllimin tələbə səhvlərinə qarşı münasibətlər verilmişdir, hansı ki, üç qrupda ümumiləşdirmək olar.

Teacher A

'I never let my students make mistakes. If they say anything wrong, I stop them and make them say it correctly. I don't want them to learn bad English.'

Teacher B

'I correct students sometimes, but not all the time. If we're practising a particular language point, then I insist that they say it correctly. But if we're doing a freer activity then I try not to correct students too much.'

Teacher C

'I try to correct students as little as possible. I want my students to express themselves in English without worrying too much about making mistakes.'

Yuxarıdakı cədvəldən də görüldüyü kimi birinci qrupda verilmiş müəllim tələbələrin səhv etməsinə heç vaxt icazə vermək istəmədiyini bildirir. Onların fikrincə, tələbələr dili pis mənimsəyə bilər. İkinci bənddə verilən fikirdə isə müəllim yalnız xüsusi dil məsələsini praktika edərkən tələbələrin səhvini düzəldir. Digər müəllim isə tələbələrin səhv etmək barədə narahat olmamasının tərəfdarıdır və səhvləri çox az hallarda düzəltməyə çalışır. Bu fikirlərə subyektiv münasibət bildirmək istərdim. Mən ikinci fikri dəstəkləyirəm, çünki müəllim tərəfindən səhvlər tez-tez düzəldilsə, həm tələbələrin axıcılığı pozular, həm də onlar demotivasiya ola bilərlər. Buna baxmayaraq, səhvlərin düzəldilməməsi də müsbət hal deyil. Bu halda tələbələr eyni səhvləri dəfələrlə təkrarən edəcək və keçirilən dərslərin heç bir faydası olmayacaq. Lakin həm axıcılığı pozmamaya, həm də dəqiqliyi saxlamaq şərti ilə səhvləri düzəltmək tələbələr üçün daha da faydalı olar.

Ümumiyyətlə, tələbələr yeni bir səhv edirsə, bu o deməkdir ki, o, yeni bir qaydanı praktika etməklə onun istifadəsini öyrənməyə çalışır, lakin bir səhvi tez-tez təkrarlamaq müsbət işarə deyil. Bu o mövzunun yaxşı qavranılmadığının sübutudur.

Araşdırmalara əsasən, tələbələr daha çox sual sözlərində söz sırası, mübtəda-xəbər uzlaşması və artiklların düzgün işlənməsində səhv edirlər.

1. Word order in questions

İngilis dilində "who, what, which, where, whom, whose, why, when" ən çox işlənən sual sözləridir. Sual cümlələrində cümlə quruluşu sual sözləri, köməkçi feillər, mübtəda, əsas feil və digər cümlə üzvlərindən ibarətdir. Aşağıdakı birinci cümlə tələbələrin qurduğu, ikinci isə düzgün sual cümləsidir.

You are going to the market?

Are you going to the market?

2. Subject-Verb agreement

Mübtəda-xəbər uzlaşması da tələbələr üçün qarışıq olan bir mövzudur. Bu dərslərdə ingilis dilində fundamental rola malikdir. Qayda belədir ki, mübtəda təkdə olarsa, xəbərdə təkdə olmalıdır. Eləcə də, mübtəda cəmdədirsə, xəbər də cəmdə verilməlidir. Lakin bu tez-tez tələbələr tərəfindən çox diqqətə alınmır.

Səhv: She know English very well.

Doğru: She knows English very well.

3. Articles

Artikl dərsləri əksər tələbələr üçün ən çətin mövzu hesab oluna bilər və tələbələr artikl düzgün istifadə edilməsində çətinlik çəkirlər. Belə ki, bir şəxs və ya əşya barədə ilk dəfə danışarkən "a, an", artıq müəyyən olduqda isə "the" artiklından istifadə olunur.

Səhv: I bought the book yesterday.

Doğru: I bought a book yesterday.

Bunlardan başqa sayılan və sayılmayan isimlərin ayırd edilməsi, qaydasız düzələ cəm isimlər, sözlülər, qaydasız feillər və digərləri də bu səhvlər sırasındadır. Mövzu nə olursa, olsun, müəllim ən kiçik detail belə öyrətməlidir ki, tələbələr üçün bunlardan istifadə daha rahat olsun.

Səhvlər bəzən dilçiliklə bağlı olmaya bilər, həmin zaman tələbənin cavabı müəllimin xoşuna gəlmədikdə də səhv hesab oluna bilər. Yəni, müəllim sualın cavabını gözlədiyi kimi ala bilmədikdə bu hal baş verir. Bununla yanaşı, təkcə müəllimin deyil, tələbənin səhvlərə qarşı münasibəti olur. İngilis dilində səhv mənasında işlənən 2 söz var, bunlar hansı ki, bunlar “mistake” və “error” sözləridir. James, “mistake” və “error” arasındakı fərqi düzəliş qabiliyyətinə görə tapmaq olar. Onun fikrincə, “mistake” şagirdin özünün düzəlməyə qadir olduğu və istəklili olduğu ifadəsində səhvdir. Əksinə, “error”, şagirdin nə düzəlmək iqtidarında olmadığı, nə də düzəlməyə meylli olmadığı bir şeydir (James, C. (1998).

Nəticədə, ingilis dili tədris edən hər bir müəllim müxtəlif nüanslara diqqət yetirərək, tələbələrə düzgün istiqamətdə düzəlişlər verməlidir. Bunun üçün bir sıra üsullar nəzərdən keçirilməli, tələbələrin səviyyəsinə uyğun tətbiq edilməlidir. Belə olan halda tələbələr motivasiya alaraq danışıqlarını daha da inkişaf etdirəcəkdir. Müəllim səhvlərin qarşısını almaq üçün tələbələrə fərqli üsullardan istifadə edərək onların daimi edilən səhvlərdən uzaqlaşdıracaqdır. Bu səbədən

müəllim interaktiv olacaq və dünyaya inteqrasiya edərək müxtəlif mənbələrdən yararlanacaqdır. Yalnız bu yolla müəllimlər peşəkarlığını artırma bilərlər. Buna seminarlar, təlimlər və peşəkar müəllim əməkdaşlığı daxildir.

Ədəbiyyat:

1. James, C. (1998). *Errors in Language Learning and Use: Exploring Error Analysis*. 53 London: Longman.
2. Burt, H.D. (1975). *Error Analysis in the Adult EFL Classroom*. TESOL Quarterly
3. Krashen, S. (1994). *The Pleasure Hypothesis*. Georgetown University Roundtable on Languages and Linguistics
4. Havranek, G. (2002). *When is Corrective Feedback Most Likely to Succeed?* International Journal of Educational Research
5. Hendrickson, J.M. (1978). *Error Correction in Foreign Language Teaching: Recent Theory, Research, and Practice*. Modern Language Journal
6. Yoshida, R. (2008). *Teachers' Choice and Learners' Preference of Corrective Feedback Types*. Language Awareness
7. H. Alisoy, *The Role of Teacher Feedback in Enhancing ESL Learners' Writing Proficiency*, Global Spectrum of Research and Humanities, 2024
8. <https://www.teachingenglish.org.uk/professional-development/teachers/assessing-learning/articles/error-correction>